

С. П. Харченко
КАТЕГОРІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ У СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ
СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Феномен справедливості, являючись фундаментальною категорією в сучасній філософії, етиці, аксіології, філософії політики, політичній етиці, філософії права, концептуалізується на основі підходів – соціокультурного, політико-культурного, лінгвістичного, компаративного. Здійснюється його соціально-філософська деконструкція в парадигмі класичної моделі міжнародних відносин. Показано, що саме така модель передбачає вироблення справедливих підходів, що дозволять усім представникам міжнародного співтовариства рівноцінно вибудувувати власне життя, враховуючи культурні традиції, особливості менталітету, нюанси національної економіки та освіти.

Ключові слова: справедливість, моральність, мораль, право, добро, зло, міжнародні відносини.

С. П. Харченко
КАТЕГОРИЯ СПРАВЕДЛИВОСТИ В СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИХ
ИНТЕРПРЕТАЦИЯХ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Феномен справедливости, являясь фундаментальной категорией в современной философии, этике, аксиологии, философии политики, политической этике, философии права, концептуализируется на основе подходов – социокультурного, политико-культурного, лингвистического, компаративного. Осуществляется его социально-философская деконструкция в парадигме классической модели международных отношений. Показано, что именно такая модель предусматривает выработку справедливых подходов, позволяющих всем представителям международного сообщества равноценно выстраивать собственную жизнь, учитывая культурные традиции, особенности менталитета, нюансы национальной экономики и образования.

Ключевые слова: справедливость, нравственность, мораль, право, добро, зло, международные отношения.

УДК 291. 11

Н.А. Ченбай

ТРАНСФОРМАЦІЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ
В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті досліджуються деякі соціокультурні аспекти проблеми трансформації духовної культури суспільства та особистості в умовах становлення інформаційного суспільства. Висвітлюються як позитивні, так і негативні наслідки впливу інформаційно-комунікаційних технологій, засобів масової інформації на формування духовної культури особистості доби інформатизації.

Ключові слова: трансформації, інформаційне суспільство, науково-технологічний прогрес, культура, матеріальна культура, духовна культура суспільства, духовна культура особистості, цивілізація, інформаційно-комунікаційні технології.

Вступ

Сучасний науково-технічний прогрес, зростання ролі наукового знання в житті суспільства призвели до створення особливого стилю нашої епохи, нового цивілізаційного устрою. Людство стоїть на порозі нової технологічної ери в історії, коли перед людиною відкриваються реальні можливості змінити себе й світ навколо. Завдяки стрімкому технічному й технологічному розвитку ми вже помічаємо, як відповідає і починає змінюватися разом із цим розвитком оточуючий нас світ. Змінюється не тільки зміст праці - суттєві перетворення відбуваються в усіх сферах культури. По суті, формується нова закономірність нашого життя. Як образно сказав відомий поет, «світ вступає в століття людини». Це правильно, якщо в світ не вступить те, що становить небезпеку для людини та здатне поступово зруйнувати середовище, в якому «особистість зростає й живиться» (П. Флоренський).

Більшість дослідників стверджують, що характерною рисою сучасного етапу науково-технічного прогресу є те, що, створивши всевітні комунікаційні мережі, «людина створила занадто складний для себе, для своїх інтелектуальних можливостей світ і тому більше не в змозі ясно усвідомлювати та ефективно передбачати напрям свого власного розвитку» [1, с. 14-15]. Майбутнє, яке колись обіцяли, мислячі машини здавалися таким же благом, як і звільнення людини від важкої фізичної праці за допомо-

гою роботів. Проте наукове прогнозування лише наблизилося до створення тієї картини світу, яку ми маємо сьогодні. Вже не викликає сумніву, що використання складної техніки та інноваційних (передусім інформаційно-комунікаційних) технологій відкриває перед кожним індивідом новий потенціал самореалізації, свободу, яка слугувала орієнтиром для людей Заходу протягом багатьох століть. Та насправді все виявилось набагато складнішим.

У цьому контексті доречним буде пригадати слова Е. Фромма: «Для того, щоб знати, що є хорошим або поганим для людини, потрібно знати природу людини» [2, с. 16]. Відкритий доступ до інформації, здійснення бажання віртуально опинитися в будь-якому куточку світу, нові засоби навчання, зв'язку, комунікацій тощо є далеко не повним описом нової реальності, яку отримало людство за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Та чи не містить така реальність приховану загрозу добровільному «бранцю комп'ютерів» поступово втратити здатність думати й приймати рішення? Адже не можна забувати, що вільна людина сама повинна шукати шляхи для свого розвитку, а у випадку невдалого збігу обставин покладати відповідальність лише на себе. Та чи готова сучасна молода людина, яка зростала і виховувалася в добу інтенсивного розвитку і повсюдного впровадження в усі сфери суспільного життя інформаційно-комунікаційних та інших технологій, до самостійного життя в суспільс-

тві нового типу? Поки що остаточної відповіді на це питання не знайдено.

Протягом останніх десятиліть духовна культура особистості, суспільства загалом зазнала значних трансформацій. Надмірне захоплення практикою поступово призвело до порушення гармонійного спільного розвитку культури й цивілізації. Не випадково сучасна дослідниця філософії духовності Л. Мокляк називає цей період ««періодом втраченого часу», оновлення культури, коли суспільство вже зруйнувало й продовжує надалі руйнувати «духовно-культурні мости» [3, с. 112]. Така ситуація є небезпечною для кожного з нас, та особливе занепокоєння викликає доля майбутніх поколінь.

Аналіз досліджень і публікацій

Проблеми духовності, трансформації культури особистості в умовах становлення нового типу суспільства в останні роки розглядалися в численних доробках учених, футурологів, філософів, соціологів, культурологів, політологів. Та якщо вчених, розробників інноваційних технологій здебільшого цікавить спосіб досягнення поставленої мети, то про наслідки впровадження в життя їхніх відкриттів зазвичай першими замислюються письменники й філософи. Серед них: А. Апресян, З. Бауман, У. Бех, Л. Дротянко, Л. Конотоп, В. Лях, С. Кримський, В. Малахов, В. Онопрієнко, М. Онопрієнко, В. Стьопін та інші.

Серед концепцій інформаційного суспільства, в яких розглянуті не лише технологічні, а й соціокультурні аспекти його розвитку, на особливу увагу заслуговують теорії Е. Тоффлера, М. Кастельса, Й. Масуди та ін. Останній, зокрема, висунув ідею появи в суспільстві майбутнього нового типу людини — «людини інтелегентної», якій вдасться зняти обмеження щодо обсягів засвоєної інформації, які накладаються біологічними параметрами мозку. А допомогти в цьому зможуть нові інформаційні технології [4].

Постановка завдання

Як показує аналіз публікацій, проблеми, про які згадано вище, особливо загострилися в останні роки. Нове покоління, яке народилося на зламі тисячоліть і вступило в доросле життя, не маючи ще власного життєвого досвіду, опинилося «в умовах пандемії віртуальної культури» [3, с. 112] з її особливими правилами, зразками та ідеалами. Суспільство доби інформатизації має амбівалентний вплив на людину, постійно випробовує її на міцність і, безумовно, змінює її внутрішній світ. На деяких аспектах трансформації духовної культури особистості епохи становлення інформаційного суспільства й акцентує увагу авторка даної статті.

Основна частина

Серед багатьох існуючих визначень культури найповніше, на нашу думку, розкриває її зміст і відповідає сучасності визначення американського культурантрополога М. Херсковіца: «Культура... є частиною людського оточення, створена самими людьми» [Цит. за 5]. Культура суспільства, як відомо, складається з матеріальної і духовної сфери, але і в матеріальній культурі втілені духовні сили людини. Коли ми говоримо про культуру особистості, то ма-

ємо на увазі, перш за все, її духовну культуру, культуру душі, яка найповніше проявляється в науковому пізнанні, художній творчості (мистецтві), моральній поведінці – у тих сферах, які сприяють самовдосконаленню, гуманізації людини. Саме це мав на увазі О. Шпенглер, коли зазначав, що культура є здійсненням внутрішніх можливостей людини [Цит. за 6]. А набутий в культурі досвід, за образним висловом А. Де Сент-Екзюпері, «відкриває людині її внутрішню безмежність» [7, с. 292]. Слова письменника змушують замислитися над тим, чи справді сучасна культура з її матеріальними цінностями та специфічними ідеалами сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу молодої людини.

Долучення особистості до загальнолюдських культурних цінностей може відбуватися різними шляхами, проте в наш час цей процес відбувається переважно за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Проте не можна забувати, що їхнє застосування має бути компетентним і доцільним. В іншому випадку це може призвести до деформації свідомості людини, а також негативно вплинути на фізичний і психологічний її стан. Тому цілком аргументованими є вимоги фахівців щодо введення обов'язкового контролю з боку громадянського суспільства за використанням деяких новітніх технологій, що дозволить усувати нелегітимне функціонування тих із них, які можуть становити потенційну загрозу для людини. Мова йде, перш за все, про особисту відповідальність розробників інновацій та про попереднє з'ясування того, заради досягнення якої мети вони будуть використані. У цьому контексті доречно згадати слова Т. Адорно, який свого часу, відповідаючи на питання: «Чи принесе сучасна техніка користь або шкоду людству?», писав: «Використання техніки не є справою доброї або злої волі, а залежить від об'єктивних структур суспільства загалом. У суспільстві, побудованому відповідно до людської гідності, техніка не тільки була б фактором, що звільняє... Найкращою реакцією (техніків – Н. Ч.) була б спроба якось сприяти становленню суспільства, яке відповідатиме людській гідності» [8, с. 370]. Деякі дослідники вважають, що культура існує і може існувати лише в сфері діяльності. Так, М. Чавчавадзе, загалом поділяючи таку позицію, уточнює, що культура є «внутрішнім сенсом людської діяльності», який може існувати тільки «в творенні людиною себе свobodно-творчою особистістю й свого, людського світу» [9, с. 164]. Саме під таким кутом зору досліджує культуру й С. Кримський, коли зазначає, що культура оптимізує людинорозмірний світ, який є альтернативою усякій механістичності, бо він є структурованим за модулями творчості і свободи [10, с. 160].

В усі часи духовна культура особистості не була тотожною рівню її освіченості; вона не зводилася до суми накопичених знань, проте завжди була показником гуманізації людини. За висновками фахівців, широка інформованість людини ХХІ ст. у поєднанні з невисоким рівнем інформаційної, емоційно-естетичної, моральної культури часто призводить до її напівосвіченості. Саме це мав на увазі Геракліт, коли переконував, що лише навантаження розуму не робить людину людиною з гнучким мислен-

ням. Як показує практика, багато сучасних «горерудитів» (переважно молодь), хизуючись своїм «всезнанням», залишаються сліпими без вад зору й глухими без вад слуху до проблем, які не стосуються їх безпосередньо. Інформаційне перевантаження розуму відбувається за рахунок недовантаження почуттів і розсудку. Такі люди, як правило, є занадто категоричними і не приймають інших точок зору. Про особливе загострення цієї проблеми в останні роки все частіше говорять шкільні вчителі й викладачі вищої школи - ті, хто за родом занять щоденно спілкується з молоддю.

В умовах становлення інформаційного суспільства особливого значення набуває проблема раціональності. Предмети, явища дійсності загалом сприймаються лише з позиції їхньої корисності. Сучасна людина отримала не лише таку бажану свободу (як право діяти без суперечностей із законом), але й цілковиту автономність, замкненість. Повсюдне використання новітніх технологій сприяє не тільки значному розширенню можливостей людини, а й формуванню таких рис, які не були притаманними людині традиційного та індустріального суспільства: незалежність, самовпевненість, спритність і упертість у досягненні цілей, меркантилізм. Самореалізація, суспільне визнання, перевага над іншими для молодої людини в наш час набувають особливого значення. І досягти цього більшість намагається за будь-яку ціну. Людина прагне реалізувати свої природні таланти й перетворює свої здібності на товар, фактично ігноруючи їхню моральну складову. Проте найчастіше на «лідерів», замість задоволення, очікує втрата почуття безпеки, посилення самотності й тривоги.

Проблема ускладнюється й тим, що розвиток індустрії інформаційного суспільства все більше потребує людину лише в якості виробника й споживача. І оскільки операції на виробництві в основному виконуються машинами, людина поволі стає лише «службовцем», перетворюється на «машинного первістка кібернетичних систем самоорганізації» [11, с. 14]. Суспільно-державні установи активно займаються «вихованням» громадян за загальними стандартами і зразками. Засоби масової інформації й комунікації демонструють нові зразки, норми і стандарти поведінки, спілкування, освіти, одягу, побуту тощо, яким більшість людей намагається відповідати. Окрім того, через постійне зростання темпів життя людина змушена стримувати або лаконічно проявляти свої емоції й почуття, що неминуче призводить до стресових станів і згубно впливає на її внутрішній світ. Так людина поступово втрачає свою індивідуальність і стає «однією з багатьох», «масовою людиною». В недалекому майбутньому на людину чатує цілком реальна загроза остаточно перетворитися на споживача, який функціонує за нав'язаними стандартами мислення і поведінки. Врешті-решт зростатиме ціле покоління людей, що розвивалися однобічно, не відчувачи потреби в чомусь більшому, ніж просто матеріальний добробут. Особливу тривогу викликає те, що більшість людей навіть не замислюється над таким станом речей, а суспільство загалом, керівники держави взагалі воліють не помічати проблему.

Саме тому однією з найгостріших проблем сучасності, що має безпосередній стосунок до внутрішнього світу особистості, фахівці вважають нівелювання цієї самої особистості. У цьому контексті не можна не погодитися з висновком Л. Ороховської, яка пише про роль сучасних мас-медіа у цьому процесі: «Електронні засоби масової інформації сприяють формуванню підвищеного усвідомлення власної індивідуальності. Людина, вихована сучасними мас-медіа, вимагає, щоб її визнавали індивідуальністю і ставилися до неї як до особистості» [12, с. 29]. Та опинившись у ситуації, як слушно відмічає Т. Шоріна, «коли когнітивний контроль, зазвичай спрямовуючий поведінку в соціально бажаному та індивідуально прийнятному напрямку, заблокований, призупинений або спотворений, люди можуть демонструвати приклади антисоціальної поведінки» [13, с. 82-83]. Така ситуація сприяє ще більшому поглибленню кризи всіх сфер людського існування, що може призвести до катастрофічних наслідків.

Слід зазначити, що трансформації духовної культури суспільства й людини, які відбуваються на початку третього тисячоліття, не були цілковито неочікуваними для дослідників. Про зміни в культурному середовищі інформаційного суспільства, про можливі зіткнення культури і цивілізації писали автори концепцій «інформаційного суспільства». Зокрема, О. Тоффлер детально характеризував не тільки економічні й політичні особливості суспільства майбутнього, але й описав зміни, що відбуватимуться в культурі. Так, серед основних характеристик культури майбутнього футуролог називає персоналізацію — орієнтування культури й суспільства на окрему людину, яка поступово втрачає риси «масового індивіда». Новий тип культури, що формується в суспільстві «третьої хвилі», Е. Тоффлер називає «кліп-культурою», яка є складовою інформаційної культури. Мислитель попереджав, що для людини нової культурної формації мобільність орієнтації в рамках середовища, яке стрімко змінюється, і новий спосіб його освоєння є принциповим моментом, можливо, питанням виживання [14; 15; 16]. Очевидно, що американський футуролог не тільки окреслив культурні особливості нової епохи, спираючись на відомі йому факти, але й намагався зробити детальне наукове прогнозування, представивши культуру інформаційного суспільства в динаміці, в русі.

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що сьогодні суспільство, окрема людина все ще перебувають на роздоріжжі, перед вибором шляху свого буття. Особистість доби інформатизації повинна впоратися з непростим завданням: попри всі колізії, намагатися не втратити себе, зберегти духовність, намагатися не порушувати гармонійного співіснування як з іншими людьми, так і з навколишнім світом. Не можна не погодитися з думкою Н. Сухової, яка підкреслює, що «складний мережевий світ не відмінняє людяності, а лише сприяє освоєнню ще одного виміру людського існування» [17, с. 126]. У цьому зв'язку хотілося б додати, що підготуватися до життя в сучасному динамічному світі людина може лише шляхом здобуття якісної освіти, самоосвіти, яка повинна розпочинатися і закінчуватися засвоєнням циклу гуманітарних дисциплін.

Висновки

Подальший науково-технічний, науково-технологічний прогрес обов'язково потребує оцінки, співвіднесення із загальнолюдськими культурними цінностями суспільства. У цьому контекст хотілося б згадати А. Печчеї, який переконливо доводив, що «тільки той прогрес і тільки такі зміни, які відповідають людським інтересам і перебувають у межах її здібностей до адаптації, мають право на існування і повинні стимулюватися. Якщо з таких позицій оцінювати наукові пошуки, технічні дослідження і розробки, то виявиться, що деякі з них необхідно активно стимулювати, інші - пригальмувати, а деякі – негайно припинити і не відновляти до того, доки відповідний розвиток людських якостей не створить умови для сприйняття і корисного використання нових доз прогресу» [18, с. 279]. А це означає, що центром будь-яких змін, точкою відліку повинна стати людина, її інтереси і пріоритети, і перш за все – її духовна культура

Список літератури

1. Практика глобалізації: ігри і правила нової епохи / под ред. М.Г. Ділягіна. – М., 2000. – 344 с.
2. Фромм Э. Человек для себя / Эрих Фромм; пер. с англ. Л.А. Чернышовой. – М.: АСТ: АСТ Москва, 2006. – 314 с.
3. Мокляк Л.І. Духовність як предмет філософського осмислення у творчості С.Б. Кримського // Л.І. Мокляк // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2016. – № 1 (25). – С. 112-116.
4. Масуда Е. Информационное общество как постиндустриальное общество / Е. Масуда // Социокультурные утопии XX века. Выпуск 11. – 1983.
5. Энциклопедия. Том 18. Человек. Ч.3. Духовный мир человека / Глав. ред. Е.Ананьева; вед.ред. Т. Каширина. – М.: Аванта+, 2004. – 608 с.

Н.А. Ченбай

ТРАНСФОРМАЦИИ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

В статье проводится исследование некоторых социокультурных аспектов проблемы трансформации духовной культуры общества и личности в условиях становления информационного общества. Показаны как позитивные, так и негативные последствия влияния информационно-коммуникационных технологий, средств массовой информации на формирование духовной культуры личности эпохи информатизации.

Ключевые слова: трансформации, информационное общество, научно-технологический прогресс, культура, материальная культура, духовная культура общества, духовная культура личности, цивилизация, информационно-коммуникационные технологии

N. Chenbay

TRANSFORMATION OF PERSONAL SPIRITUAL CULTURE UNDER DEVELOPMENT OF THE INFORMATION SOCIETY

Socio-cultural aspects of the problem of transformation of social and personal spiritual culture in the context of becoming of the Information society are investigated in the article. Both positive and negative consequences of the influence of information and communication technologies and mass media on the formation of the spiritual culture of a personality of the Information era are covered.

Key words: transformations, Information society, scientific and technological progress, culture, material culture, spiritual culture of society, spiritual culture of a personality, civilization, information and communication technologies.

УДК 130.2(045)

О.І. Кравченко

ІСТОРИЧНІ ФОРМИ МІСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті здійснюється культурно-філософське осмислення міста як феномену культури через аналіз його соціально-історичної динаміки. Обґрунтовується думка, що місто є акумулятором особливої культури, форми якої історично змінюються під впливом трансформації технічних засобів комунікації.

Ключові слова: культура, цивілізація, місто, поліс, міська культура, комунікація, форми культури.

Вступ

Місто – середовище існування сучасної людини, її всесвіт. Тут вона народжується, дорослішає, вмирає. Це реальність, частиною якої вона є і яку створює. Місто – вируючий «котел текстів та кодів», який породжує в свідомості людей величезну кількість сенсів

і їхніх інтерпретацій. Міська культура, в свою чергу, – це світ матеріальних і духовних цінностей сучасної людини, тією чи іншою мірою вироблених містом, який передає і транслює їх зовні. Прикмети міської цивілізації простягаються далеко за його межі: телефонний зв'язок, Інтернет, радіо, телебачення, преса

6. Шпенглер О. Закат Европы / О. Шпенглер; [пер. с нем.]. – Новосибирск: Наука, 1993. – 592 с.
7. Де Сент-Экзюпери А. Южный почтовый. Ночной полет. Планета людей / А. Де Сент-Экзюпери. – М.: АСТ, 2003. – 352 с.
8. Адорно Т. О технике и гуманизме / Т. Адорно // Философия техники в ФРГ; пер. с нем. – М., 1989. – С. 370.
9. Чавчавадзе Н. Культура и ценности / Н. Чавчавадзе. – Тбилиси, 1984. – С. 164.
10. Кримський С.Б. Наука як феномен цивілізації / С.Б. Кримський. Запити філософських смислів. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – С. 148-168.
11. Кримський С.Б. Ранковы роздуми / С.Б. Кримський // Зб. ст. – Худож. оформ. О. Білецького. – М.: Майстерня Білецьких, 2009. – 120 с.
12. Ороховська Л.А. Атомізація суспільства як домінуюча тенденція в соціокультурній динаміці інформаційної доби / Л.А. Ороховська // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2017. – № 1 (25). – С. 29-33.
13. Шоріна Т.Г. Процеси дегуманізації в контексті соціального характеру та ідеології глобалізованого суспільства / Т.Г. Шоріна // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2017. – № 1 (25). – С. 80-84.
14. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер; пер. с англ. – М.: АСТ, 2002. – 557 с.
15. Тоффлер Э. Доклад об экоспазме / Э. Тоффлер. – 1975.
16. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер; пер. с англ. – М.: АСТ, 1999. – 784 с.
17. Сухова Н.М. Проблема збереження людяності в процесі суспільного розвитку: XX-XXI століття // Н.М. Сухова. // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2017. – № 1 (25). – С. 123-126.
18. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.